

153 KASPER LEVIN

Ph.d., studielektor

Institut for Kommunikation og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet

MARTIN GLAZ SERUP

Ph.d., ekstern lektor

Institut for Kunst- og Kulturvidenskab, Københavns Universitet

FØLELSERNE ER FULDE AF FØLELSER

Elisabeth Hjorth og Anna Nygren

ATT ÅTERTA ETT ANNAT MODERSMÅL

Autor, 2024, 176 sider.

I biologien har forskere siden 70'erne haft opmærksomhed på, at økosystemer med en høj grad af biodiversitet er mere robuste over for forandringer, der begrænser jordens beboelighed for mennesker. På trods af denne biologiske indsigt har dominansen af det biomedicinske perspektiv i samfundets almindelige sundhedsbegreb medført en udbredt forestilling om at alle menneskers neurologiske strukturer bør være identiske.

I dette økologiske perspektiv udgør antologien *Att återta ett annat modersmål* et litterært bidrag til vores forståelse af neurodiversitet. Bogen udspringer af et tværfagligt forskningsprojekt med samme titel, og det tilknyttede skrivekursus "Litterära praktiker i neuroqueerarium" ved Elisabeth Hjorth og Anna Nygren på Litterär Gestaltning ved Göteborgs Universitet.

Projektet og kurset iværksætter såkaldt neuromiksede rum, altså skrivepraksisser hvor autistiske og neurotypiske skrivende lige stilles. Her undersøges autistiske erfaringer i litterære repræsentationer og hvad de politiske, etiske

og filosofiske konsekvenser kunne være fra et neurodiversitetsperspektiv. Selve kurset ønsker tillige at diskutere etiske og æstetiske aspekter af at befinde sig uden for neurotypiske normer som udøvende kunstner, og undersøger hvordan en neurodivergent oplevelse af sprog og verden kan se ud.

Det ovenstående ved vi, fordi vi har været inde og læse projektbeskrivelse og kursusplan, hvorfra sidste sætning næsten er et direkte citat. I antologien selv er der ikke meget paratekst – en kort indledende intro fortæller at “vi” i løbet af et efterårssemester hengav os til “autistisk skrivande”: “Här har vi samlat ett uddrag av vårt arbete”. Undervisere og studerende er publicerede side om side, det er ikke opgivet hvem der har redigeret teksterne, eller hvordan de måtte være redigeret, og i det hele taget lader det til, at der arbejdes med det ahierarkiske, inklusive, undersøgende, åbne, hvilket man også kan se i oversigten over bidragsyderne bagerst i antologien. Her får vi ikke så meget at vide om, hvornår folk er født, hvor de arbejder eller hvad de senest har udgivet (selvom det også står visse steder), men mere om fritidsinteresser, diagnoser og

den slags (“...fylder livet med hundar, sitcoms, lego och mörk chokolad”). Forfatterbiografierne er kreative tekster i egen ret, og ikke skrevet efter samme formel, men alle stort set forskellige, hvad der synes at være en vis pointe i.

Når man sidder med antologien i hænderne, opstår der altså et spørgsmål om hvilken læsestrategi, man skal bringe i anvendelse – skal man læse dette som udtryk for “autistisk skrivanda”, og hvad vil det i givet fald sige? Det finder man sikkert ud af, når man begynder at læse, tænker man, eller måske man bare skal læse det som man plejer? Og hvad vil dét i givet fald sige? Ideelt set bliver man altså opmærksom på sig selv som læser i mødet med disse tekster, og måske nysgerrig på om ens eget blik som læser måtte være neurotypisk eller neurodivergent – men hvordan egentlig finde ud af det? Og ganske hurtigt finder man – i hvert fald hvis man er undertegnede – ud af at *Att återta ett annat modersmål* egentlig opfører sig som en hvilken som helst anden løst redigeret afgangsanatologi, vildtvoksende, som en buket af forskelligartede stemmer og tekster, der vokser i mange retninger.

Antologien består af 21 tekster af vistnok 18 forfattere. Teksterne har forskellig længde og spreder sig genremæssigt; her er poesi, prosa, hybrider, kortere afrundede tekster, længere suiter, uddrag af romaner. Her er science fiction, dokumentarisme, rolledigte, fantasy for unge, horror, vidnesbyrd, poetikker, essays med mere. Siderne bliver brugt rumligt, der bliver arbejdet visuelt, typografisk og visse steder næsten dadaistisk, imens andre tekster samtidig arbejder med en mere 'konservativ' prosa. Bogen er smukt formgivet af Milena Karlsson i grøn, pink, sort og hvid.

Emnemæssigt er teksterne også meget forskellige. Blandt andet skriver en af de to undervisere, Anna Nygren, om at være lærer på et kursus "for autistiska skrivare": "Att vara lärare innebär att jag måste genomföra praktiska saker och jag är rädd att jag förstör livet för folk genom mina försök att organisera (...)". Og om selve tekstlæssituationen, hvor underviseren mødes med fire studerende og gennemgår tekster, på et sted og et tidspunkt, hvor det næsten altid er mørkt: "Jag föreställer mig ett akvarium i vilket hela havet ryms. Texten vi pratar om. Havets hålor

havets ytspänning havets ord och ätande. En dag skriver jag ordet: Eufori. / Jag vill säga att jag är glad men ibland är jag ledsen. / Känslorna är fyllda av känslor, känslor när dom". Vi læser "dom" som de studerende; dette med at række ud efter hinanden i et akvarium, i det samme hav, tekstens og den fælles læsnings. Nygrens tekst arbejder collageagtigt ved at klippe mellem 'undervisersporet' og så et spor der handler om at være menneske i sit 'almindelige' hverdagslige liv, hvor der både skal vaskes tøj, vaskes op, man skal selv vaskes, der skal støvsuges – og teksten, som vi læser, skal også skrives. Livet er i det hele taget et uophørligt opretholdelsesarbejde. Ambitionen i denne konkrete tekst lader til at handle om at gøre sig sårbar, at stille sig frem som menneske med sine usikkerheder, sine anelser og fornemmelser og følelser, sin krop. Et forsøg på at være i underviserrummet som underviser, men også uden autoritetens automatiske selvbeskyttelse. Et forsøg på at stå på vid gab, for så vidt, at tilgængeliggøre sig og derved at åbne klasserummet op for flere måder at kunne være i det på både som underviser og som studerende.

Flere tekster handler enten direkte eller indirekte om erfaringerne med at leve som neurodivergent, herunder om overlevelsesstrategier. Nygren skriver, om hvordan hun forsøger at håndtere en vanskelig situation ved at lave sjov med den ("...sen blir jag rädd att jag gjort allting värre...") og om at bruge Deleuze og Guattari-inspireret dyreblivelse som strategi til at indgå i andre sproglige relationer med verden end de kommunikativt hierarkiserede former for subjektivering ("Får jag vara katt i din text?").

Malin-Eddie Kajsadotter skriver i en tekst med titlen "Jag läker från den neurotypiska normen", der er en slags vidnesbyrd om at vokse op og leve som neurodivers i et miljø, der ikke forstår, hvad det er, og derfor forstår jeget det heller ikke. Hun skriver "Att ständigt prestera på topp var en överlevnadsstrategi/ som jag använde för att göra mig själv värdefull/ Vid perfektion (som aldrig kommer att uppnås)/ finns ingenting som kan ifrågasättas/ eller kritiseras// Det fanns ingen förståelse/ för prestation/ som överlevnadsstrategi/ Ansaret lades på mig/ Som om perfektionism var ett val".

I boba l josephsons virkelig stærke tekst; "hur känns det?/ rosa", der som den eneste i antologien er trykt med hvide bogstaver på rosa baggrund (de andre tekster står sort på hvidt), lader lidelse og disciplin til at være en form for overlevelsesstrategi, når man danser ballet i tåspidssko, eller når man på en måske BDSM-agtig måde kan få lov at være i verden: "lidandet och disciplinen, jag fortsätter söka lidandet och disciplinen.// bryt loss mig brytt upp mig// lämna mig här// vänd bort mitt ansikte och öppna upp mig. skapa stillhet i mitt huvud. låt mig drukna. rädda mig inte. gör ont men skada mig inte. gör illa men gör inte mig illa.// en kropp som förstår ens egen kropp". I samme tekst står der: "hur många år det tog mig att förstå att när andra sa att de också var trötta så menade de inte samma sak som när jag försökte förklara hur trött jag var. de menade en klapp på axeln, alla är trötta. jag menade hur ska jag klara mig från att gå sönder".

Man kunne også have lyst til at fremhæve teksterne af Elliot Gustafsson og Freja Gyórfy Wagner og ja, mange andre af bidragsyderne, her er meget godt.

Mange af teksterne, men slet ikke alle, arbejder med springende og sprængte former på en måde, der muligvis skal spejle det flimrende indhold, en radikal realismes forsøg på at skildre en åben, afbrudt, følsom bevidsthed. Det er gennemgående tekster, der arbejder med at gøre det, de siger, tekster hvor form og indhold, hvis man tror på den slags dikotomier, ikke kan skilles ad, og mange af teksterne, men slet ikke alle, lader til eksplicit at tematisere neurodiverse erfaringer.

Alligevel er sprogets funktion og det litterære udtryk i antologien ikke et kommunikativt anliggende, der skal oplyse om autisme, men retter sig snarere imod udvidelsen af selveste 'værens hus', som den tyske filosof Martin Heidegger karakteriserede sproget. Som kunstnerisk, sanselig og erkendelsesmæssig intervention eller sproglig aktivisme ønsker antologien at skabe diversitet frem for blot at repræsentere den. Ligesom de biologiske forskere kan pege på, at diversiteten i vores naturlige miljø og omgivelser bidrager til at gøre moder jord beboelig for mennesker, så behandler antologien sproget som en økologi, hvor litteraturen aktivt kan bidrage til at udvikle andre mo-

dersmål, der gør sproget beboeligt for mennesker, som ofte ikke føler sig hjemme i verden. Generobringen af et andet modersmål, som titlen programsætter, er således også et direkte opgør med den udbredte tanke, der ønsker at psykologisere og naturalisere sprogets nødvendige oprindelse i en neurotypisk sanselighed, subjektivering og socialisering.

Sådan kunne et bud på en meget sympatisk indstillet læsning i hvert fald se ud. For man kan også diskutere, om rammesætningen og den sproglige appropriering af psykiatriske kategoriseringer af det neurologiske og autismen ikke i sig selv udgør en selvmodsigelse i forhold til det litterære indhold. Hvad udgør egentlig forskellen på en litterær tekst skrevet af et menneske diagnosticeret med autisme og en, der ikke er det? En anden tanke kunne være, om langt de fleste af de litterære tekster og forfattere, der igennem litteraturhistorien har udmærket sig som særligt æstetisk interessante, ikke i sig selv er "atypiske" i forhold til en underliggende, måske mere gennemsnitlig, "norm"?

En væsentlig spænding, som antologien tvinger læseren til at

forholde sig til, er således den, der findes imellem det særlige og det almene. På den ene side bliver bogen præsenteret som et udtryk for autistisk skrivning, altså en litterær praksis rodfastet i autistiske erfaringer og perceptioner. I denne forbindelse kunne man fremhæve, at flere af antologiens bidrag netop gør autistiske perceptuelle træk til litterære strategier. Den sensoriske overvældelse som særlig autistisk erfaring iscenesættes gennem tekster, hvor alle sanseindtryk træder frem med samme intensitet, uden hierarki. Den manglende gestaltning af figur-grund, som ofte forbindes med autistisk perception omsættes i sproglige passager, hvor betydningslag flyder sammen og grænser viskes ud. Fragmenteret helhedsforståelse som autistisk oplevelsesstruktur viser sig i nogle tekster som springvise, associative tekstformer, hvor den narrative sammenhæng ikke er givet, men må sanses frem. Endelig lader flere tekster oplevelsen af kaos eller uafgrænsethed blive et formprincip.

På den anden side er det en væsentlig pointe, at selvom disse træk kan forbindes med autistiske erfaringer, er de samtidig helt almindelige litterære strategier. Det

er således heller ikke muligt, eller ønskeligt, at trække en klar æstetisk grænse mellem de tekster, som er skrevet af autistiske forfattere, og dem, der kunne være skrevet af neurotypiske forfattere. Netop dette dobbelte forhold imellem det særlige og det fælles menneskelige udgør et centralt paradoks i neurodiversitetens rammesætning af den autistisk skrivende.

Hvis autistisk litteratur ikke kan adskilles formelt eller stilistisk fra neurotypisk, hvorfor så insistere på betegnelser som autistisk skrift eller neurodiversitet? Svaret skal nok findes i den kollektive og historiske erfaring som neurodiversitetsbegrebet udspringer af mere end dets litterære udtryk.

Inden sociologen Judy Singer teoretiserede neurodiversitet som et sociologisk begreb levede betegnelsen som en praksis, der foldede sig ud i autistiske fællesskaber, særligt i de online fora hvor mennesker med autismediagnosen i 1990'erne begyndte at afvise patologisering og krævede retten til at definere sig selv. Her blev autistisk perception og erfaring ikke kun betragtet som anderledes, men som legitim. Det er denne bevægelse både i politisk og sanselig forstand, som anto-

logien viderefører. Antologiens bidrag ligger således ikke nødvendigvis i at fremstille det autistiske som æstetisk genkendeligt, men i en epistemisk og mikropolitisk sprogaktivisme. Det handler ikke om at fremhæve autisme som en særskilt litterær form, men om at skabe rum for sprog, erfaring og praksis, der ikke behøver at normalisere sig for at blive læst, hørt eller publiceret. Bogen kan således læses i forlængelse af Deleuze og Guattaris idé om en 'mindre littera-

tur', hvilket netop ikke skal forstås som en marginal genre, men en måde at anvende majoritetssproget på som ikke er majoritetens, en praksis hvor sprog bliver fremmed for sig selv og derved åbner for nye forbindelser og sproglige potentialer. På samme måde kan man måske sige, at de mange forskellige og forskelligartede tekster i *Att återta ett annat modersmål* indlysende lader sig læse som det, de slet og ret er: litteratur. •

